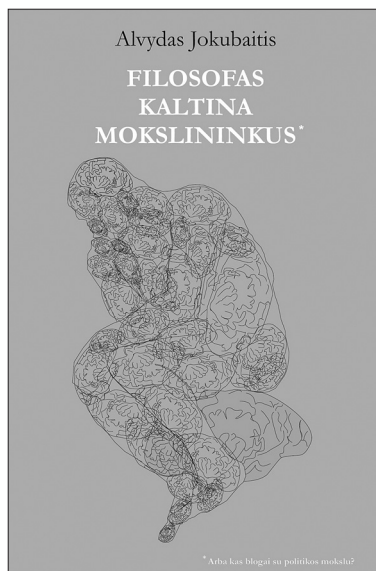

Arūnas Acus

Ar tikrai karalius nuogas? Apie filosofo kaltinimus mokslininkams

Alvydo Jokubaičio studija *Filosofas kaltina mokslininkus: arba kas blogai su politikos mokslu?* – ambicingas intelektualinis projektas. Tęsdamas politinės filosofijos tyrinėjimus, jau nugulusius knygų serijoje – *Trys politikos aspektai: praktika, teorija, menas* (2005), *Politika be vertybių* (2008), *Vertybių tironija ir politika* (2012), *Lietuva kaip problema* (kartu su R. Lopata, 2014), – autorius pasiūlo dar vieną labai įtaigų ir provokuojantį tekstą. Pristatydamas studijos turinį, filosofas teigia, kad esminis knygos užmanymas – „modernųjį politikos mokslą (o tiksliau, politologiją) paaiškinti kaip tam tikrą politikos filosofiją“ (p. 10). Studijoje tikrai atrasime fundamentalią ir, kas svarbiausia, poleminę šios politikos filosofijos analizę. Tai pastanga įvertinti gamtos mokslo kuriamą pasaulėžiūrą, kuri energingai, išstumdama kitas žmogiškojo patyrimo formas, tampa vienintele bei neklystama intelektualine tikrove ir mąstymo apie politiką struktūra. Todėl „filosofo kaltinimus mokslininkui“ galima vertinti kaip diskusijos, kuri jau kelis šimtmečius vyksta tarp klasikinių politikos filosofų ir modernaus politikos mokslo atstovų, tęsinį.

A. Jokubaitis mokslinės diskusijos koncepciją renčia ant Leo Strausso esė „An Epilogue“ (1963) teiginių. Kuklus 21 puslapio rašinys,

Alvydas Jokubaitis. 2016. *Filosofas kaltina mokslininkus: arba kas blogai su politikos mokslu?* Vilnius: Naujasis židinys-Aidai, 215 p.

anot A. Jokubaičio, įkvėpė 214 puslapių studijos atsiradimą. Prieš šešiasdešimt penkerius metus publikuotoje esė L. Straussas pateikė griežčiausią naujų politikos mokslų kritiką, išryškindamas ne tik silpnąsias politikos mokslo vietas, bet ir jį valdančios pozityvistinės filosofijos prielaidų trūkumus. A. Jokubaitis, išryškindamas „Epilogė“ (Strauss 1963) pateiktus kritinius argumentus, susistemina juos į septynis logi-

nius segmentus ir juos įvardija kaip filosofinės kritikos principus: 1) nepolitinis politikos aiškinimas; 2) politikos mokslas be žmogaus; 3) mokslinis romantizmas; 4) visumos suvokimo paradimas; 5) idėjų nuvertinimas; 6) analitinė kombinatorika; 7) demoralizacijos efektas. Šių principų pateikimas ir vertinimas dar kartą pristato mums A. Jokubaitį kaip brandų politikos filosofą, turintį savo pagrįstą požiūrį į naujuosius politikos mokslus (toliau – *NPM*).

Filosofinės kritikos taikiny – nekasdieninis (bent jau lietuviškuose socialiniuose moksluose). A. Jokubaitį domina analitinė traktuotė, pozityvistškai aiškinanti politinius reiškinius, kuri gimė prieš pat Pirmąjį pasaulinį karą, o po Antrojo pasaulinio karo, pasiekusi savo brandą, pradėjo dominuoti pasaulyje kaip natūralus politikos apmąstymo ir mokslinis pažinimo modelis. *NPM* atstovai tyrinėjimams gavo ir gauna didžiulę finansinę paramą, todėl akivaizdu, kad šie tyrimai įsigalėjo visose didžiausių pasaulio universitetų politikos mokslų katedrose. To rezultatas – gamtos mokslų kuriama pasaulėžiūra ekspansyviai įsiveržė į visas žmogiškojo patyrimo sritis, palaipsniui slopindama ir išstumdama vertybinį klasikinės politinės filosofijos pradą. Tik pavieniai autoriai išdrįsta atvirai įvardyti naujojo politikos mokslo trūkumus ir rekonstruoti vertybines pozityvistinės filosofijos prieigas, kurios ir yra tikrasis, „paslėptas“ naujojo politikos mokslo pamatas. A. Jokubaitis savo studijoje parodo, kad jis, kaip vienas iš nedaugelio Europos intelektualų, yra įgijęs imunitetą prieš „vieną tiesą“ ir jos adeptus. Tikriausiai paskutinių kelių dešimtmečių patirtis, kuri vėlyvuojų sovietmečiu ir posovietinėse permainose leido gyvai regėti įvairių politinių ideologijų iliuzijas, gyventi šalia jų, liudyti ideologinius išsiblavimus ir

jų skausmingas pagirias, išugdė atsparumą bet kokiai hegemonijai.

Filosofų kaltinimus mokslininkams sudaro vienuolika dalių, pratarmė, įvadas ir pabaigos žodis.

Pamatinis studijos skyrius „Paslėpta filosofija“ (p. 23–48) skirtas naujojo politikos mokslo filosofinių pagrindų išgryninimui. Atskleisdamas *NPM* požiūrio į vertybes nenuoseklumą, A. Jokubaitis teigia, kad, nepaisant deklaratyvaus *NPM* atsiribojimo nuo filosofijos, *NPM* yra tik gerai užmaskuota politinės filosofijos atmaina. *NPM*, XVII a. atsiradęs kaip filosofijos projektas, toks išliko iki šiandienos. *NPM* išpažįstamo filosofinio tikėjimo pagrindą geriausiai iliustruoja pozityvizmas. Prisimenant, kad filosofija neišvengiamai atstovauja kokiam nors politinei doktrinai, visada galima rasti sąsają tarp mokslo ir politikos. Šiame kontekste autorius aiškiai parodo liberalizmo kaip politinės doktrinos ir pozityvizmo filosofijos saitus. Dažnai, užimdamos išorinio stebėtojo poziciją ir nuosekliai besilaikančios metodinio ateizmo, abi šios teorinės traktuotės išpažįsta reliatyvizmą, vertybinį neutralumą, faktų pažinimo akcentavimą ir išskirtinį pasitikėjimą procedūromis.

Toliau savo studijoje A. Jokubaitis, naudodamasis L. Strausso pasiūlytais filosofinės kritikos principais kaip metodologine analizės priemone, atskleidžia *NPM* teorinių prieigų neapibrėžtumą. Pasitelkdamas principą *Ne politinis požiūris į politiką* (p. 49–70), autorius logiškai perteikia L. Strausso išvalgą, kad *NPM* grindžiami ne politiniu patyrimu, bet moksline psichologija. Būtent pastaroji leidžia politinių mokslų profesionalams, iš esmės nesidomintiems politinėmis piliečių preferencijomis, politinius dalykus pristatyti nepolitinais termi-

nais ir, pasitelkiant iš kitų mokslų pasiskolintus metodus, perteikti naujus mokslo radinius eiliniams piliečiams nesuprantama moksline kalba, kurioje prarandamas sąlytis su kasdienio proto prasmėmis. L. Straussas atmetė NPM kaip „nesvarbų ir antipolitiniį, gal net apolitiniį, arba net netinkamai pagrįstą“ (p. 49). Tokia pat argumentavimo logika remiasi ir Claude'o Levi-Strausso išvalgos. Pasak pastarojo, dėl NPM politikos reiškinių fragmentacijos ignoruojant žmogaus prigimtį, pats žmogus yra ištirpdomas aplinkybėse ir jo, kaip vertybių turinčio subjekto, tiesiog nebelineka (žr. Jokubaitis 2016; 247).

Taikydamas savo teiginiams filosofinės kritikos principą *Politikos mokslas be žmogaus* (p. 71–90), A. Jokubaitis tęsia *Ne politinio požiūrio į politiką* argumentą apie NPM politikos reiškinių fragmentacijos diskursą ir kaip anksčiau išvalgose, logiškai sekdamas L. Strausso teoriniais radiniais, teigia, kad naujieji politikos mokslininkai į žmogų žiūri gamtamokslininkų akimis. Tai yra svarbiausia NPM prielaida, pateisinanti makabrišką idėją – kurti politikos mokslą be žmogaus. O tai iš esmės yra neatsakinga, nors ir moksliška. Atsisakius žmogaus kaip subjekto sampratos, determinuojantys procesai, reguliarumai ar dėsningumai tampa dominuojantys, o žmogus yra suvokiamas kaip nuo jo nepriklausančių, išorinių priežasčių padarinys. Priimdami gamtos mokslų pateikiamą mokslškumo sampratą, NPM pradeda ignoruoti esminius politikos raiškos būdus. Pašalinus klausimą apie žmogaus prigimtį, atsisakoma diskusijų apie moralines vertybes ir palaiapsniui pereinama prie išimtinai techninės politikos supratimo strategijos. Taip mokslinis mąstymas nuvertina individualių moralinių pasirinkimų reikšmę. Pasak L. Strausso, „jie [mokslininkai – A. A.] gali

pasakyti, kas yra visuomenė, bet nežino, kas yra padorus žmogus, jų nedomina subjektyvioji politinio gyvenimo perspektyva, susieta su žmonių moraliniais charakteriais, prisirišimais ir būdo dorybėmis“ (p. 86). Todėl, A. Jokubaičio vertinimu, visuomenės gerovė, paremta ekonomikos plėtra ir bendrojo vidaus produkto augimu, pridėdant ir geopolitinės padėties aiškinimą, tampa visuotinės politikos rūpesčiu ir prioritetu, kuris yra svarbesnis už žmogaus elgesio visuomenėje moralinius imperatyvus.

Mokslinio romantizmo principas (p. 91–104) leidžia suprasti, kad NPM atstovų santykis su politika atitinka tai, ką Carlos Schmittas (1986) pavadino *politiniu romantizmu*. Teiginys, kad politikos moksle „romantikams“ yra svarbiau *sukurti* mokslo tiesą, nei ją *atrasti*, tampa kertiniu argumentu, padedančiu perprasti A. Jokubaičio dėstomos kritikos kontekstą. Taip išryškėja, kodėl gamtamokslininkų pasaulyje pradeda dominuoti hipotetiniai teiginiai, kurie darosi vis labiau atsieti nuo žmogaus kasdieninio patyrimo ir realybės, o rūpinimasis teorijų naujumu ir atnaujinimu pranoksta rūpinimąsi šių teorijų politine ir vertybine prasme. Tai patvirtina negailėstingas, bet neabejotinai svarus A. Jokubaičio NPM traktuotės vertinimas, teigiantis, kad „griežtai laikydamiesi mokslinio tyrimo metodologijos reikalavimų, politikos mokslininkai prieš savo valią sukuria kažką panašaus į siurrealistinio ir dadaistinio meno kūrinius“ (p. 95). Šia išvalga patvirtinamas mokslinio romantizmo dominavimas, leidžiantis objektus pateikti kaip išskirtinai subjektyvią interpretaciją. Naujasis politikos mokslas įgyvendino romantikų idėją į tikrovę žvelgti per savikūros prizmę, kuriant uždarus prasmių pasaulius, kuriuose įprastus dalykus galima paversti neįprastais, pažįstamus – nepa-

žįstamais, nuobodžius – originaliais. Sukurtas tik jiems suprantamas ar menamas pasaulis išsilaiko realybėje tik dėl jų pačių kūrybinio mokslinio išradingumo. Todėl šias traktuotes kritikuojantis teiginys, kad NPM pastatė *sieną* tarp mokslo ir tikrovės, yra tiesioginis analogas teiginiui apie modernųjį meną – „menas – menui“. NPM atstovų moksliskai sukonstruotos *sienos* pamatas visų pirma yra moralės principų nepaisymas.

A. Jokubaitis, dėstydamas *Visumos suvokimo praradimo* (p. 105–117) principą, remiasi L. Strausso (1963) įžvalga, kad NPM šalininkai, vengdami metafizinių klausimų ir nematydami gyvenimo visumą nusakančių idėjų prasmingumo kuriant socialinę tikrovę, griaua gėrio supratimą, o sykiu ir politinių bendruomenių kūrimosi galimybes. Nepasiūlydami naujo politikos visumos konstrukto ir socialinę realybę paversdami atskiomis dalimis bei fragmentais, savo pažinimo sampratą NPM atstovai paverčia *visumą* formuojančiu principu. A. Jokubaičio teigimu, šio požiūrio ydingumas kyla todėl, kad, priešingai NPM prielaidoms, politinio gyvenimo visumą nusako metafizinės idėjos, neturinčios empirinių referentų. Atsisakę metafizinių principų, NPM pasilieka vienintelį galimą politinio gyvenimo visumos aiškinimo būdą – mokslinį pažinimą. Pasitelkdamas *Visumos suvokimo praradimo* argumentą kaip priekaištą ir filosofinės kritikos priemonę, A. Jokubaitis kritikuoja NPM tyrinėjimų erdvę, nukreiptą į atskirybių pažinimą, nes taip iš politinio gyvenimo sampratos eliminuojamos tokios idėjos kaip laisvė, Dievas ir gėris. Kartu autorius patvirtina savo filosofinę nuostatą, kad segmentuotas ir specializuotas NPM atstovų požiūris taip pat pašalina ir tai, ką Antikos ir Viduramžių filosofai vadino išmintimi. Todėl

NPM atstovų santykį su visumą apimančiomis idėjomis apsunkina ir daugiau epistemologinių problemų. Pirma, jie susiduria su hermeneutinio pažinimo rato problema; antra, jie negali būti tikri dėl tyrimo patikimumo, nes visumos dalys ganėtinai greitai kinta laike. Todėl NPM praranda nuoseklios visumos vaizdą, o tai pagimdo netikrumo pajautą, kurios fone politika paverčiama hipotetinio mąstymo ir nesibaigiančių abejonių sritimi.

Idėjų nuvertinimo principas (p. 118–129) leidžia perprasti *idėjų* virsmą *nuomonėmis* ir šio virsmo pasekmes. Tam A. Jokubaitis pasitelkia Immanuelio Kanto įvestą perskyrą tarp *Verstand* (intelektas) ir *Vernunft* (proto). NPM kontekstuose yra nelengva suprasti tiek moralę, tiek politiką, nes proto idėjų (sielos, laisvės, gėrio ir Dievo) neįmanoma aptikti per juslinius atitikmenis. *Idėjų nuvertinimo* argumentas teigia, kad idėjos neaptinkamos tikrovėje, bet be jų neįmanomas žmogaus patyrimas. Šiame kontekste A. Jokubaičio kritika sykiu išryškina NPM ir klasikinės politinės filosofijos nesuderinamumą šiuo požiūriu problema. Praktinis protas nukreipia mus ne į priežastinius ryšius, bet į nekintamus moralės principus. Gerumo, kilnumo, galingumo, teisingumo, nuolankumo, ištikimybės ir kitos moralinės idėjos turi galią peržengti bet kurį galimą patyrimą. Proto idėjos mus perkelia į praktinių moralinių pareigų sritį, kuri iš esmės skiriasi nuo teorijos srities. Todėl individui, kuris susiformavo veikiamas mokslinio mąstymo, atrodo, kad bet kuri tiesa yra istoriška, t. y. priklausoma nuo istorinės epochos politinės struktūros, jos kultūrinės aplinkos, ekonominių sąlygų ar tradicijų bei papročių. Tačiau, pripažįstant tokią tiesą, visai nesunku padaryti išvadą, kad

tiesos visai nėra, o egzistuoja tik laike ir erdvėje kintančios nuomonės. Klasikinės politinės filosofijos atrastos skirties tarp galimo pakeisti papročio ir negalimos pakeisti daikto prigimties atsisakymas veda į mitologinį pasaulio ir savęs paties suvokimą.

Analitinės kombinatorikos principas (p. 130–141) leidžia mums pamatyti dažniausiai nutylimą NPM pusę, kai metafizinės idėjos pristatomos kaip mokslinis tikėjimas, nesigilinant į realų pasaulio pažinimą. Traktuodami savo žinojimą kaip „tikrojo kelio“ atradimą visuomenės pažangai pasiekti, NPM atstovai (anot A. Jokubaičio, *politrabotnikai*) stumia save į moksliskai neįrodomas pozicijas. Jų pozicija šiandien primena ankstesnių laikų religinių autoritetų požiūrį. NPM atsiriboja nuo skirtumų tarp politinių ir nepolitinių reiškinių giluminio supratimo, todėl politikos mokslų erdvė virsta neišsprendžiamų ginčų erdve, kurioje vienintelis mokslininkams bendras tiesos paieškos metodas yra „dėlionės“ (angl. *puzzle*) metodas – jungti, skaidyti, kaitalioti argumentus sujungiant į visumą, kuri ir vėl būtų išskaidyta ieškant naujos idėjos. Pasak A. Jokubaičio, tokiose paieškose „mokslininkai ryžtasi netikėčiausiems idėjiniams eksperimentams – šeimą atskiria nuo santuokos, santuoką nuo ištikimybės, ištikimybę nuo politikos, religiją nuo Dievo, valstybę nuo tautos“ (p. 136).

Perėjus prie tokio mokslinio požiūrio į pasaulį, vertybe gali tapti bet kuris objektas, tenkinantis to meto žmogaus poreikius. Liberalių nuostatų įsitvirtinimas neutralizuoja piliečių vertybes. Teiginiai, kad moraliniai, religiniai ir filosofiniai įsitikinimai yra pagrindinis politinių nesutarimų šaltinis ir neturi funkcionuoti politinio gyvenimo erdvėje, tampa liberalizmo politinės filosofijos pamatu. A. Jokubaičio nuo-

mone, toks kvazireliginis tikėjimas grindžiamas nepagrįstu įsitikinimu, kad įmanomas techninis politinių problemų sprendimas.

Demoralizacijos efekto argumentas (p. 150–165) sustiprina kritinį A. Jokubaičio požiūrį į NPM, nes dar kartą sugrąžina skaitytoją prie kertinės politinės filosofijos problemos – politikos mokslo santykio su moraliniais politikos dėmenimis. Pabrėždamas pamatinę NPM nuostatą, kai iš moralės ir politikos subjekto žmogus tampa priežastinių ryšių formuojamu objektu, panašiu į gamtos daiktus, autorius atskleidžia NPM tyrimų demoralizacijos kontekstą. Ir, aišku, dar kartą sutvirtina klasikinės politinės filosofijos pozicijas – žmogaus elgesys yra grindžiamas nepriklausomais nuo mokslinio pažinimo principais. Žmogus, teikiantis pirmenybę klasikinės politinės filosofijos moralinei pareigai, nesunkiai supranta, kad NPM formuoja moralės požiūriu antraeilius ir nesvarbius dalykus.

A. Jokubaitis, pasitelkdamas L. Strausso pasiūlytus filosofinės kritikos principus kaip *nepolitinis politikos aiškinimas, politikos mokslas be žmogaus, mokslinis romantizmas, visumos suvokimo praradimas, idėjų nuvertinimas, analitinė kombinatorika, demoralizacijos efektas*, juos meistriškai panaudojo kaip efektyvią NPM kritikos priemonę ir pristato skaitytojams esminius NPM „klystkelius“. Aišku, L. Straussas nėra vienintelis herojus – kozirinis tūzas – šiame klasikinės politikos filosofijos žaidime. Analitiniam apkaltos procesui sutvirtinti (visgi, kaip skelbia knygos pavadinimas, filosofas kaltina mokslininkus) A. Jokubaitis pasitelkia ir kitus „šviesos karius“ – Charlesą Taylorą (1996), Ericą Voegelina (2000), Karlą Marxą (1986), Karlą Mannheimą (1979), Robertą Nozicką (2003), Carlą Schmittą (2017), Pierre'ą Manent'ą

(2005), Hannah'ą Arendt (2005) ir kitus XX a. politinės filosofijos autoritetus.

Filosofo iškeltuose kaltimuose atrasime ir kitų poleminių įžvalgų. Skyriuose „Mokslinis moralės ir politikos užkariavimas“ (p. 142–149), „Posėdžiavimas svetimoje valstybėje“ (p. 166–179), „Politikos mokslas ir menas“ (p. 180–192) A. Jokubaitis polemizuoja su NPM atstovų teorinėmis pretenzijomis reformuoti ir keisti visuomenės gyvenimą, kuriame mokslas vertinamas aukščiau už moralę, o žmogus iš aktyvaus visuomenės kūrėjo paverčiamas išoriniu stebėtoju. Autorius priešinasi tokiai politinei logikai ir teigia, kad moralinis ir politinis mąstymas negali be išlygų paklusti mokslinio mąstymo logikai (p. 146), ir dar kartą akcentuoja, kad NPM atstovai, naudodamiesi iš gamtos mokslų pasiskolintais metodais, kuria naują beformį žmogų ir visuomenę. Šis procesas, prasidėjęs Prancūzijos revoliucijos laikotarpiu, tęsiasi Vakarų liberaliosios demokratijos visuomenėse. Skirdami nepakankamas pastangas politinio gyvenimo moraliniam matmeniui, NPM neatsižvelgia į žmogaus moralinės autonomijos įtvirtinimo ribas. Priešingai, klasikinės politikos atstovų požiūriu, politika gali išlikti tik kompromiso erdvėje, nes žmogui reikia moralinio tikrumo ir nekintamos prasmės šaltinio. Šiame kontekste A. Jokubaitis atskleidžia dėl Apšvietos ir Romantizmo įtakos susiformavusio šiuolaikinio žmogaus bruožus ir tuo provokuoja klausimą – ar įmanomas harmoningas šių požiūrių suderinamumas teikiamų galimybių kontekstuose.

Aptaręs A. Jokubaičio diskusinį požiūrį į vieno iš NPM – politologijos – problemas, norėčiau atkreipti dėmesį į kitą, ne mažiau svarbų

šios „šeimos“ mokslą – sociologiją. Sociologijos mokslas formavosi ir vis dar formuojasi kaip pozityvistinis projektas pagal gamtos mokslų principus. Tikriausiai ir įsitvirtino solidžiose akademinėse pozicijose todėl, kad atsisakė metodu, aiškinančių žmogaus prigimtį.

Tarp žmogaus potyrių jo kasdieniniame gyvenime ir šių fenomenų priežastingumo aiškinimo sociologijoje yra begalė skirtumų. Sociologo argumentuose žmonės nemato jų poelgius aiškinančių motyvų, nes tai, ką atskleidžia „sociologinė“ literatūra, yra tik jų priežastys. Sociologijos moksle žmogus negali būti priežastis. Sociologijos moksle žmogus – ne priežastis, o pasekmė, ne veikiantysis, bet veikiamasis, kuris privalo daryti tai ir taip, kaip jam diktuoja socialinės priežastys.

Sociologo santykis su žmogaus prigimtimi esmingai skiriasi nuo klasikinei filosofijai būdingo santykio. Filosofas siekia pažinti žmogaus esmę, slypinčią už susvetimėjimo, baimių, priklausomybių, o sociologui žmogaus esmė – neįdomi. Sociologui svarbu surasti šios nevisiškai aiškiai apibrėžtos realybės – žmogaus žmogiškumo – determinantus. Atrandami nesuskaičiuojami žmogaus fenomeno aspektai, paskui jie ištirpdomi determinanto, o paskui determinuotojo vaidmenyse. Malūno girnos sukasi tuščiai, bet garsiai! Ko daugiau reikia?

Perskaičius A. Jokubaičio politinės filosofijos studiją ir joje subtiliai išdėstytą elegantišką NPM kritiką bei jo pasiūlytą novatorišką žvilgsnį į mokslus apie žmogaus prigimtį, esmę ir paskirtį, norisi šią apžvalgą užbaigti citata iš Leo Strausso „Epilogo“:

Tik didelis kvailys gali naujuosius politikos mokslus pavadinti demoniškais, nes jie neturi atributų, būtinų puolusiems angelams. Tai net nėra makiaveliškumas, nes Makiavelio moky-

mui buvo būdingas grakštumas, subtilumas ir spalvingumas. Nepanašus jis ir į neroniškumą. Tačiau galima pasakyti taip: *Roma dega, o jis griežia (muzikuoja)*. Atleisti jam galima tik dviem atvejais: jis nežino, kad griežia arfa, arba jis nežino, kad Roma dega. (Strauss 1963; 327)

Tai išryškina A. Jokubaičio NPM kritikos esmę, kad naujasis politikos mokslas ne tik pagilino ir išplėtė politikos pažinimą, bet, svarbiausia, ir primerė tikėjimą, kad mokslas gali sukurti naują žmogų ir visuomenę. Ir čia galima išvelgti paralelę su L. Strauso pateikta citata, kadangi tokia samprata savyje slepia daug pavojų, nes visuomenės gyvenimas per daug sumokslinamas pamirštant, kad nežinojimas yra neatskiriama žmogaus gyvenimo dalis. Žadėdami naujas

praktinio gyvenimo reformas be moralinių imperatyvų, NPM atstovai vis labiau atsiriboja nuo filosofijos ir tikro gyvenimo. Naujosios politikos mokslininkai į politiką žiūri iš nepolitinės perspektyvos ir, deklaruodami savo neutralumą vertybėms, nepretenduoja į praktinę išmintį, nes tyrinėja faktus atsiskydami metafizinių klausimų. Nėra pagrindo manyti, kad filosofinė politikos mokslo kritika gali turėti kokių nors didesnių padarinių, juolab kad A. Jokubaičio pasiūlyta politikos mokslo kritika iš NPM atstovų reikalauja visko arba nieko. Jie turi du būdus prasmingai reaguoti – pirma, pripažinti visas nurodytas prielaidas, arba, antra, jas visiškai atmesti.

LITERATŪRA

Arendt, Hannah. 2005. *Žmogaus būklė*. Vilnius: Margi raštai.

Jokubaitis, Alvydas. 2003. *Trys politikos aspektai: praktika, teorija, menas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Jokubaitis, Alvydas. 2012. *Vertybių tironija ir politika*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Jokubaitis, Alvydas; Lopata, Raimundas. 2014. *Lietuva kaip problema*. Vilnius: Tyto alba.

Levi-Strauss, Claude. 1966. *The Savage Mind*. London: Weidenfeld and Nicolson.

Mannheim, Karl. 1979. *Ideology and Utopia: An Introduction to the Sociology of Knowledge*. London: Routledge and Kegan Paul.

Manent, Pierre. 2005. *Žmogaus miestas*. Vilnius: Margi raštai.

Marksas, Karlis. 1986. *Ankstyvieji filosofijos raštai*. Vilnius: Mintis.

Nozick, Robert. 2003. *Anarchija, valstybė ir utopija*. Vilnius: Eugrimas.

Schmitt, Carl. 1986. *Political Romanticism*. Cambridge: MIT Press.

Schmitt, Carl. 2014. *Politinė teologija. Politinė teologija II*, Vilnius: Versus aureus.

Strauss, Leo. 1963. „An Epilogue“ in Leo Strauss. *Liberalism Ancient and Modern*. Chicago: University of Chicago Press.

Strauss, Leo. 2017. *Prigimtinė teisė ir istorija*. Vilnius: Tyto alba.

Taylor, Charles. 1996. *Autentiškumo etika*. Vilnius: Aidai.

Voegelin, Eric. 2000. *Modernity Without Restraint: The Political Religions, the New Science of Politics, and Science, Politics, and Gnosticism (Collected Works of Eric Voegelin, Volume 5)*. Baton Rouge: Louisiana State University Press.

Socialinių pokyčių studijų centras
Klaipėdos universitetas
Minijos g. 153
LT-93185 Klaipėda
El. paštas: arunasacus@gmail.com